
**MODERN MIDDLE AGE IN HIGH FASHION THROUGH THE DESIGN OF
ALEKSANDAR JOKSIMOVIĆ**

Dragana Frfulanović-Šomođi

Vocational High School of Technology and Art, Leskovac, djolekam@gmail.com

Milena Savić

Vocational High School for Technology and Art, Leskovac, milennasavic@gmail.com

Abstract: The design of socialist Yugoslavia received a particularly new look through the creation of Aleksandar Joksimović, which gave the new elements a traditional look, equally putting them in rank with world-famous designs of celebrated designers. This paper was created with the idea of emphasizing the importance of the creativity of Joksimović, which is within the framework of socialist norms, as an artist, remained insufficiently recognized, although his work was in the service of exclusive promotion of the cultural aspects of his country. His concept of design based on the medieval cultural tradition emerged from the framework of the then socialist clothes, and it is called grandiose exoticism. The names of the first collections given by the historical figures of medieval Serbian history are a clear indication that it is possible to draw inspiration from the past, if it is professionally approached and adequately, by contemporary trends, the audience and the market. Joksimovic's individualism, apart from design, was also reflected in the way the collection itself was modeled through models and choreographies, and clearly once again showed his step ahead of time, while the social and political circumstances forced him to stay one step behind.

Keywords: grand exoticism, high fashion, socialist fashion, tradition, fashion design.

**МОДЕРНИ СРЕДЊИ ВЕК У ВИСОКОЈ МОДИ КРОЗ ДИЗАЈН АЛЕКСАНДРА
ЈОКСИМОВИЋА**

Драгана Фрфулановић-Шомођи

Висока технолошко уметничка струковна школа, Лесковац, предавач, djolekam@gmail.com

Милена Савић

Висока технолошко уметничка струковна школа, Лесковац, предавач, milennasavic@gmail.com

Апстракт: Дизајн социјалистичке Југославије добио је посебно ново обличје кроз стваралаштво Александра Јоксимовића који је традиционалним елементима дао ново лице, стављајући их равноправно у ранг са светски познатим креацијама прослављених дизајнера. Рад је настао са идејом истицања важности стваралаштва Јоксимовића, који је у оквирима социјалистичких норми, као уметник остао недовољно признат, иако је његов рад био у служби ексклузивне промоције културних аспеката земље. Његов концепт дизајна заснован на средњовековној културној традицији, изашао је из оквира тадашње социјалистичке одеће и добио печат назван грандиозни егзотизам. Називи првих колекција дати по историјским личностима средњовековне српске историје јасан су показатељ да је инспирацију могуће црпети из прошлости, уколико јој се стручно приступи и адекватно, сходно савременим трендовима, публици и тржишту представи. Јоксимовићев индивидуализам, осим у дизајну, огледао се и у начину изведбе саме колекције путем манекенки и кореографије и тиме се јасно, још једном, показивао његов корак испред времена, док су га друштвене и политичке околности приморавале да остане један корак иза.

Кључне речи: грандиозни егзотизам, висока мода, социјалистичка мода, традиција, модни дизајн

УВОД

Модно стваралаштво новостворене социјалистичке Југославије немогуће је гледати независно од политичке и идеолошке оријентације која је успостављена после Другог светског рата. Све источноевропске земље комунистичког блока, прихватајући и поштујући болшевичку идеологију као једину и неприкосновену, ни мало нису биле наклоњене продукцима западне културе, те и самој моди и култури одевања и естетског уживања у истим. Бројни модни трендови Запада и њихово брзо смењивање нису одговарали земљама источног блока, које су пропагирале једанкост у одевању, што је било у служби идеје социјалне једнакости. Стога се у комунистичким земљама радило на промовисању стила одевања у коме су једноставност и практичност били приоритетни управо због потреба новог радног човека.

У том контексту гледано, ни мода у послератној Југославији није била изузетак. Конфекција је била сведена на једноставне кројеве, где није било места за оригиналност и креативност самих дизајнера нити индивидуализма у одевању појединца. Ипак, колико год да се одевање Југословена у послератним годинама сводило на најнеопходније елементе, лишено било каквих естетских потреба, укус у одевању предратног човека није у потпуности нестао. И поред свеопштег сиромаштва и идеје колективизма, изражавала се потреба за модерним и лепим било да је реч о новом човеку раднику или предратној господи.²⁸

Управо због тога, становништво се окреће другим изворима који би задовољили њихове потребе; шивењу код кројача и домаћој радиности или снабдевању у иностранству и на црном тржишту. Са једне стране разлог је свакако лежао у вишегодишњем раду на привредном уздизању земље што је омогућило формирање социјалистичке средње класе, слободне да путује и упознаје се са модом западних земаља, и све чешће спремне да те исте новитете и трендове себи приушти. Са друге стране, текстилној индустрији послератне Југославије била је потребна реформа, јер је заостала због лошег дизајна, неадекватних кројева, неусклађених стандарда конфекцијских величина и употребе лоших или скромнијег квалитета материјала. Оваква ситуација условила је да производи домаће конфекције седе у радњама, али да се и даље производи за оне који не желе да купују.²⁹ Због тога, све чешће се јавно коментарише о потреби промена у домаћој текстилној индустрији, а водећу реч је понео часопис Базар, половином шездесетих година, када је и основан.

МОДА У ИДЕОЛОГИЈИ СОЦИЈАЛИЗМА

У годинама после Другог светског рата у земљама социјалистичког система мода је, као тековина буржоаског друштва, била презрена и уклоњена са сцене културних дешавања. Постепено, она ипак постаје део институција свакодневне културе како би се деполитизовала популација. Свакако да овај процес није текао ни лако ни брзо, али се може сместити у временски оквир од десетак година (1958-1968). Дакле, у тренутку када држави више није била потребна подршка за тековине револуције, променио се њен однос према друштву и њеним институцијама културе, присвајајући их сада као елемент потпоре у одржању власти. Мода, као културна потреба социјалистичке средње класе, сада бива подржавана од стране медија, у том тренутку инструментом државне власти, и доживљава своју презентацију. Дотадашњи социјалистички концепт дизајнирања одеће једноставних, практичних и, врло често, неатрактивних модела морао је да буде обогаћен елементима до тада осуђиване "буржоаске" моде. Иако је и даље био доминантан концепт социјалистичке одеће, који је служио сврси свакодневног живота, било је све чешће присутно увођење елемената западне моде у источноевропске земље и формирање стила који се може дефинисати као "грандиозни псеудо-класицизам".³⁰ Ова високо репрезентативна форма одеће била је начињена по новим естетским стандардима са циљем луксузног рекламирања државе и њених институција културе на модним конгресима и сајмовима у земљи и иностранству и тиме је постала својеврсни пропаганди манифест.

Послератна Југославија није у потпуности прошла овај концепт развоја званичне социјалистичке моде због изопштавања из источног блока. Тиме је била изузета са бројних социјалистичких модних конгреса путем којих је требало пратити тренд развоја државне репрезентативне моде и по постављеном моделу преносити и развијати исту у својој земљи. То је условило спорији развој модне индустрије, да до средине шездесетих година социјалистичка Југославија нема репрезентативну званичну моду као облик рекламног спектакла. Истовремено, са друге стране, у Југославији се створила опција лакшег уплива модних утицаја са Запада и управо тај сегмент је подстакао југословенску текстилну индустрију и модну сцену на превазилажење дотадашње незавидне позиције у правцу стварања сопственог модног тока. Мода је сада постала легитимизована и одобрен културни капитал.

Настанак грандиозне југословенске социјалистичке моде везује се за 1967. годину и карактерише се, поред праћења тренутних западних модних трендова, стилем изграђеним на елементима егзотичног стила. Са овим специфичним елементима, попут тематског обликовања колекције по мотивима из националне и културне историје, са кројним концептима заснованим на историјским и традиционалним костимима, настао је термин који је примерен у интерпретацији југословенске репрезентативне моде – "грандиозни егзотизам".³¹

²⁸<https://happynovisad.com/lifestyle/izlozba-moda-u-ogledalu-sezdesetih.7116.htm>, посећено 15.05.2019.

²⁹Milić, M. (2015). Aleksandar Joksimović – Dior na Jugoslovenski način?, *Artum istorijsko-umetnički časopis*, 2, Filozofski fakultet, Beograd, 43-44.

³⁰Велимировић, Д. (2006). Културна биографија грандиозне моде: Прича о колекцији *Vitraž* Александра Јоксимовића, *Етноатрополошки проблеми* 2, Филозофски факултет, Београд, 91-93.

³¹Исто, 93.

Форме егзотизма су погодне за истицање различитости, односно давања индивидуалног печата у односу на западну моду. Особена комбинација елемената одеће традиционалног стила и западне моде био је начин да се југословенска мода истакне у односу на свој дотадашњи положај, али и својеврсни протест против евроцентричне западне моде. Заузимање курса пропагирања културне политике свог поднебља, односно моде у националном стилу, везано је за актуелни политички и друштвени положај који је Југославија имала током шездесетих година XX века. У покрету Несврстаних, где је Југославија имала не малу улогу, већински су биле присутне бивше колонијалне земље које су неговале, као репрезентативни стил одевања, управо стил традиционалне одеће прилагођене по стандардима западних земаља.³² Мода социјалистичке Југославије је добила свој аутохтони ток; користећи тековине модне индустрије западних земаља, програм развоја ексклузивне моде земаља комунистичког блока и у духу нових друштвених и политичких околности, развила грандиозни национални стил који је био ексклузивни репрезент моде земље.

НОВИ ДУХ АЛЕКСАНДРА ЈОКСИМОВИЋА

Појава Александра Јоксимовића, као младог дизајнера, десила се у време шездесетих година XX века, када је у потпуности било извесно да је потребна промена у југословенској моди и дизајну. Јоксимовићев улазак у моду је започет радом при Заводу за унапређење домаћинства 1963. године, где од првих модела бива примећена његова креативност, која му је обезбедила место у Националном салону при Заводу. Током наредних година његов рад у Националном салону је био везан за креирање модела по елементима националног костима, посебно са подручја Косова и Метохије, да би до 1965. године већ увелико привукао не малу пажњу домаће и светске јавности.³³ Александар Јоксимовић је постао реноватор народног костима, односно носилац тзв. моде у националном стилу.

Слика бр. 1,2,3- модел венчанице Симонида и модели колекције „Симонида“

Инспирацију је тражио у народним костимима, односно у њеним елементима попут зубуна, антерије или јелека, у кроју, материјалу, народном везу и у орнаментима. Колекције које је креирао за Национални салон током 1965-1967. године биле су инспирисане народним стваралаштвом и домаћим материјалом-вуном, које је изражавао кроз моделе од кукичене и плетене вуне. Посебну важност у његовом стваралаштву је представљало подручје Косова и Метохије, са кога је и сам потицао, проналазећи инспирацију у народном костиму тог поднебља, али и у аутентичној грађанској одећи Призрена. Сагледавајући културну традицију у ширем територијалном оквиру, Јоксимовић је инспирацију за моделе пронашао и у народном одевању подручја Шумадије и Црне Горе. Несумњиво је да је овакав истраживачки дух младог дизајнера навео и на једну дубљу анализу костима кроз прошлост, враћајући га назад на место порекла породице, на Косово и Метохију, овог пута на фреске манастира и цркава. Свој аутентичан израз Јоксимовић је непобитно најбоље остварио кроз инспирацију српском средњовековном културном баштином, а својим колекцијама дао једну нову димензију, насловљавајући их именима славних средњовековних владарки.

³²Исто, 94-95.

³³Milić, M. (2015), 46; Велимировић, Д. (2008), Александар Јоксимовић Мода и Идентитет, Утопија, Београд, 26-45.

СРЕДЊИ ВЕК НА МОДНОЈ СЦЕНИ

Како је већ речено "Колекција *Симонида*, *Витраж* и *Пејзаж* и *Проклета Јерина* означиле су радикалну промену модног концепта социјалистичке Југославије о чему сведоче бројни натписи у иностраној и домаћој штампи, који су новонасталу грандиозну моду окарактерисали као варијату haute couture у условима социјализма.³⁴

Колекција „*Симонида*“ је представљена 7. марта 1967. године, у, за ту прилику, врло добром инспиративном амбијенту за публику, у простору Галерије фресака. Утисак о креацијама додатно је појачао простор употпуњен копијама фресака из Сопоћама, светлост свећа, звуци харфе и стихови песме Милана Ракића „*Симонида*“.³⁵ Са правом се може сматрати првом грандиозном колекцијом високе моде социјалистичке Југославије. Модели су настали као последица инспирације средњовековном културном баштином, преваходно са Косова и Метохије, из Грачанице и Дечана, тачније њиховим фреско сликарством, које је понудило модел средњовековног костима, и осликаним мотивима са фризова, који су послужили у елементима декорисања. Модерне форме обликовања традиционалног кроја остварене су кроз фини материјал од танког вуненог штофа и свиле, а оплемењене везом у стулу орнамената. За најуспешнији модел у штампаним медијима проглашена је венчаница *Симонида*, која је понела име по називу колекције, што јасно алудира да је креатор овај модел сматрао главним репрезентом колекције.³⁶

Колекција „*Симонида*“ је имала врло запажену инострану презентацију исте године на Међународном модном фестивалу у Москви, поводом педесетогодишњице октобарске револуције, где се нашала равноправно са колекцијама Коко Шанел (Coco Chanel), Кристијана Диора (Christian Dior) и Пјера Кардена (Pierre Cardin). Пракса стварања угођаја публици да се колекција презентује уз кореографију адекватну тематици, примењена је и у Москви. Како је забележено у штампи, Московљани су врло позитивно реаговали на колекцију³⁷, управо због специфичности у кроју и орнаментици блиским овом културном подручју. У такмичарском делу Јоксимовићева колекција је победила у конкуренцији од двадесет и четири аутора, међу којима је било и светски познатих имена.

Слика бр. 4 и 5- модели колекције „Витраж“ и креација истоимене колекције

Друга грандиозна колекција „*Витраж*“ настала је из Јоксимовићеве инспирације витражима католичких катедрала и манастирских храмова. Октобра 1968. године приказана је домаћој публици у Београду на међународном сајму „*Мода у свету*“ на штанду Цетротекстила, док је пре тога исте године, током августа и септембра, имала међународну премијеру у Лењинграду на Југословенској индустријској изложби.³⁸ По свему судећи, намера је била широј иностраној јавности презентовати још једном ексклузивно достигнуће новоустаљене модне форме с циљем промоције саме државе. Модели оплемењени орнаментима, који су подржавали сегменте витража, на вечерњим и мини хаљинама у снажном контрасту боја и комбинацији материјала, крзна и плиша, понудили су екстравагантни стил који није могао проћи незапажено. Посебан

³⁴Велимировић, Д. (2008). Александар Јоксимовић *Мода и Идентитет, Утопија*, Београд, 43.

³⁵<http://slikeiprilike.com/2018/10/25/aleksandar-joksimovic-jugoslovenski-dior-nasledje-u-funkciji-mode-i-moda-u-funkciji-nasledja/>, посећено 16. 05.2019.

³⁶Велимировић, Д. (2008). Александар Јоксимовић *Мода и Идентитет, Утопија*, Београд, 57.

³⁷<https://www.xxmagazin.com/aleksandar-joksimovic-vulgarno-je-biti-u-trendu;> <http://plezirmagazin.net/aleksandar-joksimovic-zaboravljeni-velikan-jugoslovenske-mode/>, посећено 16.05.2019.

³⁸Велимировић, Д. (2008). Александар Јоксимовић *Мода и Идентитет, Утопија*, Београд, 70-72.

сегмент успешне изведбе колекције је била кореографија која је овог пута била изведена уз цез музику и звуке електричних оргуља. Дефиле екстравагантног стила завршен је моделом венчанице начињене од белог плиша украшене огледалцима кружног облика са ручно рађеном чипком по порубима, величанствено заокружена велом од органце.³⁹

Наредне, 1969. године настала је колекција „*Проклета Јерина*“, инспирисана још једном женом из српске срењовековне историје, Ирином Катакузен, супругом деспота Ђурђа Бранковића. Колекција је настала за потребе прве самосталне привредне изложбе у Паризу на којој се очекивало да Југославија још једном ексклузивно представи грандиозну моду новоустановљеног националног стила. Прве сумње да ова колекција није достојна Париза, јавиле су се још у земљи. Домаћи медији нису били благи према Јоксимовићевој колекцији, а недоумица, треба ли је уопште представити, повећала се по доласку у Париз.⁴⁰ Неочекивано и за саме домаћине, како је у француским медијима остало забележено, колекција „*Проклета Јерина*“ је прошла врло запажено, а сама ревија завршена овацијама. Несумњиво је да је и начин презентовања модела на ревији уз музичку позадину, која је почињала енергичним Маршом на Дрину, условила да се развију предрасуде и понесу позитивне емоције које су врло брзо прерасле у аплауз.

Слика бр. 6,7, и 8- модели колекције „*Проклета Јерина*“ и креација истоимене колекције

Аутентичност Јоксимовићевог националног стила у овој колекцији огледао у примени модерне форме зубуна, који је уобличен кроз кожу, постао основа свих креација ове колекције. Кожа као материјал је постала ново поље истраживања, којој је Јоксимовић кроз зубун задржао традиционалну примену, примењујући посве атрактиван крој, оплемењен терзијским везом. После овог представљања у престоници европске и светске моде, Јоксимовић је добио апсолутну потврду свог рада. Привукао је пажњу водећих светских модних кућа, а до тада непризната визија могла је се поредити са визијом Диоровог стварања националне верзије високе моде.⁴¹

ИДЕЈА МОДЕРНОГ СРЕДЊЕГ ВЕКА

Концепт повратка прошлости ради проналажења инспирације, евидентан у Јоксимовићевој модној идеји, није апсолутно иновативан ни једини присутан. Врло често се прави линија поређења са светски прослављеним дизајнером Кристијаном Диором. Иако апсолутно опречне, у оба случаја државна идеологија је један од подстицаја, који је рад обојице дизајнера довео до настанка револуционарне модне линије. Други, лични моменат је носталгија ка прошлости и времену некадашњих најуспешнијих државних и културних домета поднебља коме дизајнер припада.⁴² Јоксимовићев повратак у прошлост, у држави која је имала неколико националних идентитета, започео је са поднебља коме је он по породици порекла припадао, са

³⁹Велимировић, Д. (2006). Културна биографија грандиозне моде: Прича о колекцији *Vitraz* Александра Јоксимовића, *Етноатрополошки проблеми* 2, Филозофски факултет, Београд, 96-97.

⁴⁰Француски прес аташе их је обавестио о неуспеху Румуна и саветовао да је боље да се врате. <https://www.xxmagazin.com/aleksandar-joksimovic-vulgarno-je-bitu-u-trendu>, посећено 16.05.2019

⁴¹<https://www.xxmagazin.com/aleksandar-joksimovic-jugoslovenski-dior>, посећено 16.05.2019

⁴²Milić, M. (2015). Aleksandar Joksimović – Dior na Jugoslovenski način?, *Artum istorijsko-umetnički časopis*, 2, Filozofski fakultet, Beograd, 48.

простора Косова и Метохије, и био је везан за лично национално порекло. И као таква, национално дефинисана, инспирација Александра Јоксимовића понудила је опцију високе моде која је имала велико поштовање у земљи и иностранству, а истовремено држава добила репрезентативну верзију пропаганде на иностраној модној сцени.

Јоксимовићево тематско одређивање колекције је једна од значајних новина у југословенском модном систему, и осим што је полазиште било у средњовековној културној баштини, инспирација се ближе проналазила у женама – средњовековним владаркама, у личностима попут младе Симониде, византијске принцезе и српске краљице или српске деспотице Ирине, у народној традицији познатије као омражене Византинке, проклете Јерине. Његов рад на тематски постављеној колекцији пролазио је кроз темељито истраживање путем посета музејима и споменицима, упознавањем са литаратуром и слушањем музике. Таквим приступом у проналажењу инспирације, стварао је аутентичне колекције које су утицале на естетизацију југословенске модне индустрије. Сам визуелни ефекат колекције на ревијама био је обогаћен адекватним амбијентом, кореографијом и музичком пратњом што је несумњиво поспешивало у доживљавању и разумевању историјске и националне подлоге из које је инспирација потекла.

Модерни средњи век Александар Јоксимовић је представио у колекцијама „Симонида“, „Витраж“ и „Проклета Јерина“ кроз разноврсне креације хаљина од дневних варијанти до луксузних, свечаних вечерних хаљина и богатих венчаница. Његове креације имају елементе инспирисане сегментима владарског костима и фреско декорације, реализоване кроз крој А хаљина са звонастим рукавима преузетим из средњовековне византијске одеће, са шеширима и оглавлјима по моделу властелинских капа и декорисане орнаментима који своје порекло имају у каменој пластици Грачанице и Дечана или, пак у мотивима са средњовековних витража. Зубун, као елемент народног костима, добио је модерно обличје кроз употребу коже украшену терзијским везом, испод кога су, уместо кушуља, сада мрежасте блузе, а на главама стилизоване шајкаче. Јоксимовић се врло вешто упуштао у комбинацију природних материјала, попут финог вуненог штофа и свиле, или вуне и плиша са елементима веза, да би у колекцији „Проклета Јерина“ употребио кожу, која у том тренутку представља потпуно освежење на домаћој модној сцени, истовремено ублажавајући је формама трикотаже. Истрајно успеле комбинације традиционалних елемената, карактеристичних за моду средњовековног одевања, уобличене кроз модерни концепт, својом иновативношћу изнедриле су југословенску високу моду.

ЗАКЉУЧАК

Маштовити дизајн Александра Јоксимовића настао је из инспирације сјајним средњим веком сачуваним кроз богате приказе српских владарки на зидовима величанствених храмова, кроз орнаменте камене пластике портала, прозора и витража, кроз народне песме о храбрости поштованих владара, бранитељима државности и свог народа, и о њиховим невољеним супругама. Јоксимовићев визуелни идентитет, колико год подсећао, у основи, на модел западњачких модних дизајнера, носио је аутентичан националан печат доследан историјској слици која се може само у српској средњовековној културној баштини препознати. У споју са културним наслеђем народног стваралаштва обраде материјала и кроја одеће, настала је особена модна линија, која је у контексту друштвених дешавања и културних потреба државне заједнице, стекла сва преимућства да постане социјалистичка верзија високе моде у Југославији. У земљи која је имала више националних идентитета, док се тежило њиховој равноправности, можда никада пре ни после Јоксимовића, ни једна средњовековна национална подлога није условила толику славу и успех, као модне линије под називом „Симонида“ и „Проклета Јерина“. Овакавим његовим озбиљним приступом дизајну, превазиђени су занатски оквири и мода је добила контекст озбиљне уметничке дисциплине, што је суштинска разлика у дизајну обичне одеће и високе моде.

ЛИТЕРАТУРА

Велимировић, Д. (2006). Културна биографија грандиозне моде: Прича о колекцији *Vitraz* Александра Јоксимовића, *Етноатрополошки проблеми* 2, Филозофски факултет, Београд, 91-104, доступно на http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/velimirovic_kulturna_biografija_grandiozne_mode.pdf, посећено 16.05.2019.

Велимировић, Д. (2008). Александар Јоксимовић Мода и Идентитет, Утопија, Београд

Милић, М. (2015). Aleksandar Joksimović – Dior na Jugoslovenski način?, *Artum istorijsko-umetnički časopis*, 2, Filozofski fakultet, Beograd, 43-51. доступно на https://www.academia.edu/26633191/Istorijsko-umetni%C4%8Dki_%C4%8Dasopis_ARTUM_broj_2, посећено 16.05.2019.

<https://happynovisad.com/lifestyle/izlozba-moda-u-ogledalu-sezdesetih.7116.htm>

<http://dparacki.blogspot.com/2016/08/aleksandar-joksimovic-muzej-primenjene.html>

<http://www.yugopapir.com/2015/03/aleksandar-joksimovic-najoriginalniji-i.html>

<https://folder39.com/legenda-jugoslovenske-mode-izlozba-o-stvaralastvu-aleksandra-joksimovica-u-muzeju-primenjene-umetnosti-u/>

<https://www.xxzmagazin.com/aleksandar-joksimovic-jugoslovenski-dior>

<https://www.xxzmagazin.com/aleksandar-joksimovic-vulgarno-je-bitu-u-trendu>

<http://plezirmagazin.net/aleksandar-joksimovic-zaboravljeni-velikan-jugoslovenske-mode/>

<http://slikeiprilike.com/2018/10/25/aleksandar-joksimovic-jugoslovenski-dior-nasledje-u-funkciji-mode-i-moda-u-funkciji-nasledja/>